

активізації, поєднуючи різноманітні форми, методи, засоби навчання, які стимулюють активність і самостійність дітей, впроваджувати в освітній процес інноваційні педагогічні технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахметова Д. З. Педагогика и психология инклюзивного образования: учебное пособие. Казань : Изд-во : Познание. Институт экономики, управления и права, 2013. 204 с.
2. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 77.
3. Дэвид Митчелл. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. Главы из книги. М. : РООИ «Перспектива», 2011. 139 с.
4. Ервін Е., Кугельмас Д. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах. К. : Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2000. 203 с.
5. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи. Київ : «Самміт- Книга», 2009. 272 с.
6. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
7. Листопад О. В. Інклюзивна освіта в контексті інноваційного розвитку. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 2. 117 с.
8. Ткачова Н. Г., Булаш І. В., Турчина І. С. *Молодий вчений*. № 11 (63) листопад, 2018 р. С. 113.

Фурдило Марія Сергіївна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта (Олігофренопедагогіка. Логопедія)

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Науковий керівник – канд. психолог. наук, ст. викладач

А. В. Чобанян

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті розкрито педагогічні аспекти формування ціннісного ставлення до об'єктів природи молодших школярів з інтелектуальними порушеннями в процесі виховної роботи; обґрунтовано поняття «ціннісне ставлення до природи» стосовно дітей з інтелектуальними порушеннями як особливий вид суб'єктивного ставлення, що виявляється в емоціях задоволення – незадоволення, радості – суму, захоплення – зневаги в процесі взаємодії з тими чи іншими об'єктами природи; визначено структурні компоненти екологічної культури (когнітивний, емоційний та поведінковий).

Ключові слова: ціннісне ставлення, інтелектуальні порушення, молодші школярі, спеціальна школа.

Furdylo Maria Sergeevna

Master's student majoring in 016 Special Education
(Oligophrenopedagogy. Speech Therapy)

Sumy State Pedagogical University

A. S. Makarenko University

Supervisor - Ph.D. psychologist. Science,

art. teacher A.V. Chobanyan

PEDAGOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF VALUE ATTITUDE TO NATURAL OBJECTS OF YOUNG SCHOOLCHILDREN WITH INTELLECTUAL DISORDERS

The article reveals the pedagogical aspects of the formation of values to the objects of nature of primary school children with intellectual disabilities in the process of educational work; substantiated the concept of "values of nature" in relation to children with intellectual disabilities as a special kind of subjective attitude, which is manifested in the emotions of pleasure - dissatisfaction, joy - sadness, admiration - contempt in the process of interaction with certain objects of nature; identified structural components of environmental culture (cognitive, emotional and behavioral).

Key words: values, intellectual disabilities, junior high school students, special school.

Постановка проблеми. Проблема взаємодії людини і природи, а також впливу людської діяльності на довкілля нині значно актуалізувалась. Дана криза зумовлена домінуванням антропоцентричної екологічної свідомості. Саме тому розвиток цивілізації повинен орієнтуватися на вдосконалення особистості, формування гуманістичних ідеалів, корекцію системи цінностей та утвердження моральних позицій щодо використання природи суспільством. Особливе місце в системі неперервного екологічного виховання належить початковій школі, оскільки саме цей період у житті дітей особливо сприятливий для формування позитивних установок на взаємодію з природою.

Система екологічної освіти і виховання займає все більш пріоритетне місце в діяльності усіх освітніх установ, в тому числі і в спеціальних освітніх закладах, завданнями яких є навчання і виховання учнів з інтелектуальними порушеннями, розвиток їх пізнавальної діяльності та особистості в цілому [1]. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність забезпечити дітей з інтелектуальними порушеннями базовими екологічними знаннями, вміннями і навичками, необхідними для екологічної поведінки в навколишньому середовищі.

Аналіз досліджень і публікацій. Останніми роками активізувалися педагогічні дослідження в галузі екологічної освіти та виховання України. Вагомий внесок у розроблення цієї проблеми зробили З. Плохій, А. Волкова, В. Мезина, В. Бровдій, М. Откаленко, Т. Байбара. Проте їхнє вивчення здійснювалося переважно на матеріалах загальноосвітньої школи та

зорієнтоване лише на предмети природничого циклу. Про важливість і необхідність формування ціннісного ставлення до природи у дітей з інтелектуальними порушеннями зазначали Є. Калініна, Ю. Кондратьєв, Н. Морозова, Є. Стребелева та ін. [2; 3].

Необхідність формування в учнів з інтелектуальними порушеннями елементарних екологічних знань і уявлень підкреслюють у відповідних дослідженнях В. Воронкова, Т. Головіна, Є. Ковальова, Т. Ліфанов, Т. Пороцька, Т. Шевирьова та ін. [3].

Мета статті – розкрити педагогічні аспекти формування ціннісного ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями у процесі виховної роботи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел з проблеми формування ставлення людини до світу, в тому числі до природи, дає змогу констатувати, що вивчення ціннісного ставлення до навколишнього середовища неможливе без урахування сучасних природничо-гуманітарних ідей та концепцій. Важливо визнати необхідність докорінної зміни пріоритетів у ставленні людини до природи, оскільки саме воно визначає дії, вчинки і є основою взаємодії індивіда з навколишнім середовищем. У працях А. Захлебного, І. Зверєва, М. Кисельова, І. Суравегіної розкрито передумови формування гуманістичного ставлення особистості до природи на основі гармонійного співіснування з нею [1; 4].

Формування ціннісного ставлення школярів до природи вивчається як елемент складної системи формування екологічної культури особистості. Молодший шкільний вік – важливий етап у розвитку екологічної культури особистості. У цей період розвивається емоційно-ціннісне ставлення до довкілля; інтенсивно накопичується досвід взаємодії з навколишнім світом, що визначає процес розвитку екологічної культури особистості надалі [2].

Розглядаючи ставлення до природи молодших школярів, безумовно, можна наголосити, що спочатку воно розвивається у сфері емоційно-чуттєвих реакцій і проявляється в елементарних емоційних переживаннях: «подобається – не подобається», «добре – погано». Почуття дітей не можуть виникнути самостійно, а також не є похідними освіченості та інтелекту. Розвиток естетичних та моральних почуттів залежить від засобів та методів виховання, умов життя; емоційний вплив допомагає засвоєнню знань та переведенню їх у сферу дій, які здійснюються самостійно та з інтересом [4].

У дослідженнях, присвячених проблемі формування ціннісного ставлення до природи у дітей з інтелектуальними порушеннями, останнє характеризується як бережливе, свідоме, ціннісне. Причому ціннісне є найвищою ланкою в системі ставлень. Адже воно передбачає не просто формування розуміння певних етичних і моральних норм поведінки у довкіллі та їх дотримання в діяльності, а й здатності аналізувати взаємодію людини і природи. Ціннісне ставлення передбачає формування певного ідеалу поведінки в довкіллі, потреб, що обумовлені функціями природного середовища, поглядів і переконань, інтересів, мотивів взаємодії з природою на основі усвідомлення цінностей природи, а також світогляду (розуміння цінності природи, розуміння єдності «людина – природа»).

Коли йде мова про емоційну готовність, маємо на увазі не прості підсвідомі емоції (страх, неусвідомлена радість під час спілкування з природою тощо), а ті, що включені до свідомості людини (емоції та екологічні знання), тобто почуття. Почуття – це сталі емоційні ставлення людини до навколишнього світу, які визначають цінність ставлень у зв'язку з потребами особистості. В онтогенезі почуття з'явилися пізніше від емоцій. Вони формуються паралельно з розвитком індивідуальної свідомості [4].

Так. В. Зотов і Т. Зотова розглядають ціннісне ставлення до природи у дітей з інтелектуальними порушеннями як особливий вид суб'єктивного ставлення, що виявляється в емоціях задоволення – незадоволення, радості – суму, захоплення – зневаги в процесі взаємодії з тими чи іншими об'єктами природи [2].

Для формування ціннісного ставлення важливі як позитивні, так і негативні сторони емоційного сприйняття, емоційного ставлення до тих чи інших явищ, ситуацій. Як засвідчує практика спеціальної школи, часто виникає потреба не лише розвивати емоції, але й усувати деякі з них, наприклад, жорстокість, байдужість та інші. При цьому доцільно показати негативний підхід учнів до такої поведінки, викликати почуття любові, турботи до живої істоти в самої дитини, яка вкоїла небажаний вчинок. Як підкреслював В. Сухомлинський, озброєння людини інформацією ціннісного змісту ще не є достатньою умовою для формування в неї усталених переконань. Педагог підкреслював, що справжні емоційно-ціннісні переконання виховуються тільки в процесі реальної діяльності [5].

Для підвищення ефективності процесу формування ціннісного ставлення до природи у дітей з інтелектуальними порушеннями в процесі виховної роботи необхідне створення екологічної програми, розробленої з урахуванням як педагогічних так і психологічних особливостей учнів означеної нозології, яка передбачає можливість реалізації визначених педагогічних умов.

В процесі реалізації екологічної програми для учнів молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями необхідно формувати всі структурні компоненти екологічної культури (когнітивний, емоційний та поведінковий), враховувати облік характеристик даного віку, які виступають психолого-педагогічним підґрунтям даного процесу з урахуванням дотримання принципу комплексного підходу. Комплексний підхід включає в себе взаємодію всіх суб'єктів, що беруть участь в процесі формування ціннісного ставлення: дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями, вчителів, вихователів, батьків.

В ході реалізації комплексного підходу до процесу ціннісного ставлення до природи у дітей з інтелектуальними порушеннями вирішуються наступні конкретні завдання: організація екологічного простору; розробка та реалізація змісту методичної роботи з педагогами, батьками учнів; дидактичне оснащення освітнього та виховного процесу з формування екологічної культури учнів означеної нозології; інформаційне забезпечення і наочна екологічна пропаганда у спеціальному освітньому закладі; використання різних організаційних форм роботи; реалізація міжпредметних зв'язків.

Під час формування ціннісного ставлення потрібно враховувати обмеженість екологічного досвіду молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. Тому необхідна систематична робота вчителя з накопичення та збагачення особистого ціннісного досвіду взаємодії з довкіллям. Для цього важливо використовувати приклади реальних зустрічей з певними життєвими ситуаціями, створити в класі обстановку взаємоповаги, емоційної чуйності, переживань інших, вимогливості у стосунках, а також уміти викликати переживання на основі образів уяви. Під впливом педагога у школярів з'являється здатність до співпереживання. Але вчитель повинен пам'ятати, що мало викликати в дитини жалість, співчуття, симпатію; необхідно, щоб вони впливали на вчинки, поведінку учня в природі, стали однією з умов його емоційно-ціннісного досвіду.

Специфікою системи формування екологічних уявлень та еколого-усвідомленого ставлення до природи школярів з інтелектуальними порушеннями є організація їхнього безпосереднього контакту з об'єктами природи, «живе» спілкування з рослинами і тваринами; спостереження та практична діяльність по догляду за ними. Доцільним для цього є організація в спеціальному освітньому закладі розвиваючого предметного середовища – «екологічного простору»:

- «екологічні куточки» – для створення і підтримки необхідних умов для життя рослин, пізнавально-ознайомчої діяльності та спілкування з природою;

- «екологічна стежка» – спеціально обладнаний маршрут на території школи, що включає наступні об'єкти: квіткова клумба, дерева (листяні й хвойні) з годівницями для птахів, галявина, фітогород з лікарськими рослинами, «червоний куток» з посадженими конваліями;

- «куточок незайманої природи» – невелика зелена галявина з кількома чагарниками, яка не піддавалася впливу людини – на ній не стригли траву, не прибирали опале листя.

Одним з найважливіших напрямів програми, спрямованої на підвищення ефективності формування ціннісного ставлення до об'єктів природи у дітей з інтелектуальними порушеннями є екологічне просвітництво батьків. Спільна природоохоронна діяльність (виготовлення і розвішування годівниць, прибирання території, прилеглої до школи, участь батьків у екологічних заходах школи) сприяє зміцненню дитячо-батьківських відносин і надає можливість учням отримати позитивний досвід взаємодії з природою.

Практична діяльність по створенню і підтриманню необхідних умов для життя (робота в «екологічних просторах») сприяє підвищенню активності і самостійності дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями, вихованню правильного і гуманного ставлення до природи через взаємодію з рослинами і тваринами, допомагає їм практично закріпити засвоєні екологічні знання і уявлення, сприяє вихованню у них еколого-усвідомленого ставлення до об'єктів природи.

Висновки. Таким чином, в ході дослідження обґрунтовано педагогічні аспекти формування ціннісного ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями у процесі виховної роботи. У реалізації зазначеного процесу необхідно формувати всі структурні

компоненти екологічної культури (когнітивний, емоційний та поведінковий) з урахуванням дотримання принципу комплексного підходу.

Перспектива дослідження. Проблема формування ціннісного ставлення молодших школярів з інтелектуальними порушеннями до довкілля в педагогічній теорії і практиці недостатньо розроблена, що є очевидним свідченням недосконалості існуючої системи екологічного виховання, тому вимагає подальшого розкриття педагогічних умов та психологічних механізмів виховання зазначеної якості особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вербицький В. В. Програми для творчих об'єднань позашкільних загальноосвітніх навчальних закладів : еколого-натуралістичний напрям. Київ : Богдана, 2004. 352 с.
2. Грошовенко О. П. Формування дбайливого ставлення молодших школярів до природи у процесі позаурочної еколого-виховної роботи. *Сучасні вимоги до виховної діяльності вчителя початкових класів* : Збірник наукових праць Бар: БГПК імені М. Грушевського, 2006. С. 223–226.
3. Липа В. А. Основы коррекционной педагогики : учеб. пособ. Донецк : Лебідь, 2002. 327 с.
4. Плохій З. П. Психолого-педагогічні засади екологічного виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. *Електронна екологічна бібліотека Національної екологічної ліги*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ecologue.net/34903999-235.html>.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю. Київ : Радянська школа, 1988. 304 с.

Хупавка Надія Миколаївна

вчитель-дефектолог

КЗ «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ СТАВЛЕНЬ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

У статті проаналізовано особливості формування ціннісних ставлень у дітей з особливими освітніми потребами. Визначено різні аспекти вивчення проблеми формування ціннісних ставлень у дітей з особливими освітніми потребами у дослідженнях науковців. Зазначено роль педагога спеціального закладу загальної середньої освіти у формуванні ціннісних ставлень у дітей з особливими освітніми потребами. Окреслено змістове наповнення основних орієнтирів виховання передбачає формування ціннісних ставлень особистості до себе і людей, суспільства і держави, природи і здоров'я, трудової діяльності та мистецтва.

Ключові слова: цінність, ціннісне ставлення, дитина з особливими освітніми потребами, навчально-виховний процес, формування.